

XIX. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU

XIX. Yüzyıl Siyasal Olayları

Milliyetçilik Hareketleri

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, Fransız İhtilâli'nin getirdiği ulusçuluk akımından en fazla etkilenen devlettir.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Rusya başta olmak üzere İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti içinde yaşayan ulusları kışkırtmışlardır. Bu kışkırtmalar sonucunda Balkanlarda Sırlar ve Yunanlılar ayaklanmıştır.

Sırp İsyanı

Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ilk milliyetçilik isyanı Sırlar tarafından başlatılmıştır. Sırların isyan etmesinde;

- Rusya ve Fransa gibi Avrupa devletlerinin kışkırtmaları
- Osmanlı merkezi otoritesinin zayıflaması
- Toprak düzeninin bozulması
- Savaş alanı haline gelen Sırbistan topraklarının sık sık el değiştirmesi
- Sırbistan'da görev yapan memurların ve yeniçerilerin halka karşı sorumsuz davranışları
- Milliyetçilik düşüncesinin Sırlar arasında yayılması

gibi nedenler etkili olmuştur.

1806 - 1812 Osmanlı - Rus Savaşları sonucunda imzalanan **Bükreş Antlaşması**'yla Osmanlı Devleti Sırlara bazı ayrıcalıklar vermiştir (1812). Bu ayrıcalıklarla yetinmeyen Sırlar, bağımsızlık yolunu açacak imtiyazlar

isteyerek ayaklandılar. Osmanlı Devleti, Rusların olaya karışmasını engellemek için Sırlara yeni haklar tanımıştır (1815). Yunan isyanının başlamasından sonra yeniden ayaklanan Sırlar **Edirne Antlaşması**'yla özerk bir devlet haline gelmiştir (1829). Böylece, içişlerinde serbest hale gelen Sırlar, Rusların Osmanlı Devleti'ne baskıları sonucunda **Berlin Antlaşması**'yla bağımsız olmuşlardır (1878).

Yunan İsyanı

Osmanlı İmparatorluğu'nda diğer uluslardan daha fazla imtiyaza sahip olan Rumların ayaklanmasında;

- Milliyetçilik akımının Rumlar arasında yaygınlaşması
- Rusya, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa devletlerinin Rumları isyana kışkırtmaları
- Yunanlıların eski Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak istemeleri
- Ticaret faaliyetleri yapan Rumların zenginleşmeleri
- Rumların okullar ve cemiyetler kurarak yapacakları isyan hareketlerine ortam hazırlamaları (Bu cemiyetlerden en önemlisi Etniki Eteryadır.)
- Rumların Divan-ı Hümayun elçilik tercümanlığı gibi devletin önemli memurluklarında görev almaları
- Rumların Avrupalı devletler tarafından desteklenmesi
- Osmanlı Devleti'nin Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın isyan etmesi ve devletin isyanı bastırmak için uğraşması

gibi gelişmeler Yunan isyanının çıkmasına, yaygınlaşmasına ve başarıya ulaşmasına ortam hazırlamıştır.

Avrupalı devletlerin Rumlarla yakından ilgilenmesinde, Rumları eski Yunan

uygarlığını meydana getirenlerin torunları olarak görmeleri ve aynı dinden olmaları etkili olmuştur. Avrupalıların Yunanlıları desteklemeleri, XIX. yüzyıl Avrupa diplomasisinde din unsurunun etkili olduğunu göstermektedir.

Yanya valisi **Tepedelenli Ali Paşa**'nın isyanından yararlanan Rumlar Mora'da isyan başlattılar (1821). Osmanlı Devleti kısa sürede yayılan isyanı bastıramadı. Padişah II. Mahmut, Girit ve Mora valiliklerinin kendisine verilmesi şartıyla Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi.

İbrahim Paşa komutasında Mora'ya gelen Mısır kuvvetleri kısa sürede isyanı bastırdı. Fakat bu gelişme Rusya, İngiltere ve Fransa'nın tepkisini çekmiş ve bu devletler birleşerek Navarin Limanı'nda Osmanlı ve Mısır donanmalarını yakmışlardır. (1827).

Navarin faciası sonucunda;

- Yunan isyanı yeniden başlamıştır.
- Doğu Akdeniz'de Ruslara karşı deniz gücü kalmamıştır.
- Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır.

İmparatorlukla yönetilen Avusturya, Yunan isyanında Osmanlı Devleti'ni desteklemiştir. Avusturya'nın Yunan isyanını desteklememesinde;

- *Birçok ulustan meydana gelen bir devlet yapısında olması*
- *Rusların Balkanlara yerleşmesini istememesi*

gibi nedenler etkili olmuştur.

Osmanlı - Rus Savaşı (1828 - 1829)

Ruslar Rumeli'den ilerleyerek Edirne'yi, Doğu Anadolu'da ise Erzurum'u ele geçirdiler. Avrupa devletlerinden destek alamayan Osmanlı Devleti zor durumda kalmış ve **Edirne Antlaşması**'ni imzalayarak savaşa son vermiştir (1829).

Osmanlı Devleti açısından önemli sonuçlar doğuran Edirne Antlaşması'yla;

1. Milliyetçilik isyanları başarıya ulaşmış ve Yunanistan'ın bağımsız olması imparatorluk içindeki diğer uluslara örnek olmuştur.
2. Osmanlı Devleti'nin sınırları daralmıştır.
3. Devlet ekonomik sıkıntı içerisine girmiş ve yapılacak ıslahatlar aksamıştır.
4. Yunanistan'ın bağımsız olması üzerine Rum isyanı sırasında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'ya verilmesi kararlaştırılan Mora Yarımadası kaybedilmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın Mora yerine Suriye valiliğini istemesi padişah ile Mehmet Ali Paşa arasında anlaşmazlığa ve Mısır isyanının çıkmasına neden olmuştur.

Mısır Sorunu

Yunan isyanının bastırılmasında etkili olan Mehmet Ali Paşa'ya Girit valiliği verildi. Ancak, Yunan isyanı sonrasında Mora Osmanlı Devleti'nin elinden çıktığı için Mehmet Ali Paşa'ya verilemedi. Mehmet Ali Paşa II. Mahmut'tan Mora'ya karşılık Suriye valiliğini istedi. Bu isteğin kabul edilmemesi üzerine Mehmet Ali Paşa Suriye'ye güçlü bir ordu gönderdi (1831). İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetleri üzerlerine gönderilen Osmanlı ordularını mağlup ederek Kütahya'ya kadar ilerlediler (1833).

II. Mahmut Osmanlı Devleti'nin düşmanı Rusya'dan yardım istedi.

Rusya'nın gönderdiği bir filo İstanbul Boğazı'nı geçerek Büyükdere önlerine geldi. İngiltere ve Fransa, Rusya'nın Akdeniz'e inmesini istemediklerinden dolayı padişah II. Mahmut ile anlaşması için Mehmet Ali Paşa'ya baskı yaptılar. Sonuçta; Mısır sorunu iç sorun olmaktan çıkmış, Avrupa sorunu haline gelmiştir.

Avrupalı devletlerin baskılarına dayanamayan Mehmet Ali Paşa Osmanlı Devleti'yle **Kütahya Antlaşması**'nı imzalamıştır (1833). Bu antlaşmaya

göre; Mehmet Ali Paşa'ya Mısır ve Girit valiliklerine ek olarak Suriye valiliği, oğlu İbrahim Paşa'ya da Adana valiliği verilmiştir. Böylece, Kütahya Antlaşması'yla Mısır sorunu geçici olarak çözümlenmiştir.

Kendini güvence altında hissetmeyen II. Mahmut Rusya ile arasında sekiz yıl sürecek **Hünkâr İskelesi Antlaşması** imzalamıştır (1833).

Hünkâr İskelesi Antlaşması'yla;

- Rusya, Karadeniz'de tam güvenlik sağlamıştır.
- Osmanlı Devleti, Mehmet Ali Paşa'nın herhangi bir hareketine karşı Rusya'nın desteğini sağlamıştır.
- İngiltere bu antlaşmaya tepki göstermiş ve Boğazlar sorunu ortaya çıkmıştır.
- Osmanlı Devleti, Boğazlar üzerindeki egemenlik hakkını son defa tek başına kullanmıştır.
- Osmanlı Devleti, Rusya'nın himayesi altına girmiştir.

Mısır Sorununun Çözülmesi ve 1840 Londra Konferansı

Osmanlı Devleti Mehmet Ali Paşa'ya karşı İngiltere'nin desteğini sağlamak için Balta Limanı Antlaşması'yla ekonomik imtiyazlar vermiştir.

Mısır sorununu çözmek için büyük devletler Londra'da bir konferans düzenlediler.

Londra Sözleşmesi'ne göre;

- Mısır özerk bir eyalet haline gelmiştir.
- Mısır sorunu çözümlenmiştir.

- Mısır isyanı, Osmanlı Devleti'nin bir valisine söz geçiremeyecek kadar zayıfladığını ortaya koymuştur.

Mısır sorununun çözümlenmesinden sonra Avrupalı devletler Boğazlar sorununu ele aldılar. Yapılan görüşmeler sonucunda **Londra Boğazlar Sözleşmesi** imzalandı (1841).

Boğazlar Sözleşmesi'ne göre;

- Boğazlar, uluslararası bir statü kazanmıştır.
- Rusya, Hünkâr İskelesi Antlaşması ile elde ettiği imkânları kaybetmiştir.
- İngiltere ve Fransa bu antlaşmadan kârlı çıkmıştır.
- Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üzerindeki mutlak egemenliği sona ermiştir.

Kırım Savaşı

Kırım Savaşı'nın Nedenleri

- Rusya'nın tarihi emellerini gerçekleştirerek sıcak denizlere ulaşmak istemesi
- Rusya'nın kutsal yerler sorununu gündeme getirmesi
- İstanbul'a gelen Rus elçisinin protokol kurallarına uymaması ve devlet adamlarına baskı yapması üzerine Osmanlı Devleti'nin elçiyi ülkesine göndermesi
- Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne Ortodoks Kilisesi'nin kutsal yerlerle ilgili isteklerini onaylattıktan sonra, Osmanlı sınırları içindeki bütün Ortodoksların Rusya tarafından himaye edilmesini istemesi

1853 yılında Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi üzerine Kırım Savaşı başlamıştır (1853). Rusya kısa bir süre sonra Sinop'a baskın yaparak Osmanlı donanmasını yaktı.

Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti ile bir ittifak antlaşması imzalayarak Rusya'ya savaş ilan ettiler (1854).

Müttefikler Kırım'da Sivastopol'u ele geçince Rus çarı barış istemek zorunda kaldı. Yapılan görüşmeler sonucunda **Paris Antlaşması** imzalandı (1856).

Paris Antlaşması ve Önemi

1. Osmanlı Devleti Avrupa devleti sayılacak, devletler genel hukukundan yararlanacak ve toprak bütünlüğü Avrupalı devletlerin garantisi altında olacaktır.

- Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin garantisi altına girmekle, kendini koruyamayacak kadar zayıf bir devlet olduğunu kabul etmiştir.
- İngiltere ve Fransa, çıkarlarının tehlikeye girmesine seyirci kalmayacaklarını göstermişlerdir.

2. Karadeniz tarafsız hale getirilecek, sadece ticaret gemilerine açık olacak; Osmanlı Devleti ve Rusya, Karadeniz'de savaş gemisi bulunduramayacak ve tersane kuramayacaklardır.

- Osmanlı Devleti savaşta galip gelmesine rağmen, yenik bir devlet durumuna düşürülmüştür.
- Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emelleri bir süre için engellenmiştir.
- İngiltere ve Fransa, Akdeniz'deki güvenliklerini korumuşlardır.

3. Boğazlar konusunda 1841 tarihli Londra Boğazlar Antlaşması geçerli olacaktır.

- Boğazlar üzerinde uluslararası statü devam etmiştir.

4. Eflak ve Boğdan'ın sahip oldukları haklar ve ayrıcalıklar genişletilecek, bu beyliklerin ve Sırbistan'ın hakları antlaşmayı imzalayan devletlerin ortak garantisi altında bulunacaktır.

- Avrupalı büyük devletler Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmışlardır.
- Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına müdahale edilmiştir.
- Büyük devletler Balkan uluslarının bağımsızlığına ortam hazırlamışlardır.

5. Avrupa devletleri Islahat Fermanı'nı memnunlukla karşılamışlar ve Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmamayı kabul etmişlerdir.

- S Islahat Fermanı'nın antlaşmada yer alması Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmalarına zemin hazırlamıştır.
- S Islahat Fermanı Avrupalı devletlerin baskısıyla hazırlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılması

Panislavizm Hareketleri

Slav asıllı toplulukları (Rus, Sırp, Hırvat, Slovak, Bulgar, Ukrayn, Sloven v.s.) siyasal ve kültürel bakımdan birleştirmek isteyen harekete

Panislavizm denilir.

Rusya Panislavizm politikasıyla; Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmayı ve bu devleti yıkmayı, Balkanlara egemen olmayı ve Balkanlar üzerinden sıcak denizlere ulaşmayı amaçlamıştır.

Balkanlarda Ayaklanmalar

Rusya, tarihi emellerine ulaşabilmek amacıyla Balkan uluslarını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kıskırttı. 1876'da Bulgarlar, arkasından Karadağlılar ve Sırp lar ayaklandılar. Osmanlı tarihinde bu gelişmelere "**Balkan Bunalımı**" denilmiştir.

1877 - 1878 Osmanlı - Rus Savaşı

Avrupalı Devletler İstanbul'da konferans düzenleyerek Balkan uluslarına özerklik verilmesini istemişler, bu teklifleri Osmanlı Devleti kabul etmemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'ne savaş açan Ruslar Osmanlı orduları karşısında büyük başarılar kazanmışlar ve Edirne'yi alarak İstanbul yakınlarındaki Çatalca'ya kadar ilerlemişlerdir.

İstanbul'un Rusların eline geçmesinden çekinen Osmanlı Devleti barış istedi. Barış görüşmeleri Ayastefanos'ta (Yeşilköy) yapıldı (Mart 1878).

Rusya'nın çok güçlenmesi menfaatlerine ters düşen İngiltere'yi harekete geçirdi. Avusturya, Balkanlara yayılmayı amaçladığından antlaşmaya tepki gösterdi. Almanya da bu devletlere katılınca Ayastefanos Antlaşması uygulanmamıştır.

Rusya, yeni bir savaşı göze alamadığından Berlin'de bir kongre toplanmasını kabul etti.

Berlin Kongresi'ne Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Avusturya, Fransa, İtalya ve Almanya katıldı. Görüşmeler sonunda **Berlin Antlaşması** yapıldı (1878).

Bu antlaşmaya göre;

- Osmanlı Devleti'nin tek kârı Doğu Beyazıt olmuş, ancak Kıbrıs'ı İngilizlere üs olarak vermiştir.
- Ermeni sorunu, Berlin Antlaşması'yla uluslararası politika konusu haline gelmiştir.
- Bulgaristan'ın parçalanmasıyla Rusya'nın Balkan egemenliği ve Ege Denizi'ne inmesi engellenmiştir.
- Osmanlı Devleti, Berlin Kongresi'nde Avrupalı devletlerin hedefi haline gelmiştir. Bunun sonucunda kongre Osmanlı Devleti'nin paylaşım pazarlığı haline gelmiş, Osmanlı Devleti'nin dağılması hızlanmıştır.
- Bu dönemde İngiltere de Osmanlı Devleti'nin parçalanması girişimlerine katılmıştır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin denge politikasında İngiltere'nin yerini Almanya almıştır.
- Osmanlı Devleti Anadolu'da ve Balkanlarda geniş toprak kaybına uğramıştır. Rumeli'deki Türkler güvenli yerlere göç etmişler ve Rumeli'de Türk nüfusu azalmıştır.

Dağılmayı Önleme Çabaları

Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemek ve siyasal varlığını sürdürmek amacıyla bazı düşünce akımları ortaya çıkmıştır.

Osmanlıcılık

Osmanlıcılık fikri Tanzimat Dönemi'nin sonlarına doğru ilk defa Genç Osmanlılar adı verilen aydınlar tarafından ortaya atılmıştır. Osmanlıcılık fikrini savunan Genç Osmanlılar, devletin sınırları içerisinde yaşayan bireyler arasında dil, ırk ve din bakımından hiç bir ayrım gözetmeksizin

aynı haklara sahip oldukları kabul edilirse, Osmanlı toplumu içinde bir kaynaşma ve dayanışma sağlanacağı düşüncesindeydiler.

Ancak;

- Azınlıkların bağımsız olmak istemeleri ve ulusçuluk akımının yaygınlaşması
- Avrupalı devletlerin azınlıkları kışkırtmaları ve korumaları
- Balkanlarda isyanların çıkması ve Anadolu'da Ermeni olaylarının yaşanması

Osmanlılık düşüncesinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını göstermiştir.

İslâmcılık

İslâmcılık düşüncesiyle; imparatorluk içindeki Müslüman unsurlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak ve imparatorluk dışındaki Müslümanların Halifelik kurumunun dini gücü etrafında birleştirilerek beraber hareket edilmesi amaçlanmıştır. II. Abdülhamit, "İslâmcılık" düşüncesini, resmi bir politika olarak benimsemiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Arapların İngilizlerle birlikte hareket ederek Türk askerlerine saldırımları, İslâmcılık görüşünün Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumada başarılı olamadığını göstermiştir.

Türk Birliği (Turancılık)

Türkçülük akımı, bir kültür hareketi olarak başlamış, ancak daha sonra siyasal bir karakter kazanmıştır. Turancılık düşüncesinin amacı, Türkleri bir ülkede, bir yönetim ve bayrak altında toplamaktır.

Turancılık, İttihat ve Terakki Partisi'nin programında yer almış, devlet yönetimine yansıtılmıştır. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenilmesi, Turancılık hareketini zayıflatmıştır.

Türkçülük

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşlarının olumsuz sonuçları nedeniyle kendisini yıkan öğelerden birinin milliyet ve millet kavramı olduğunu anlamıştı. Osmanlıcılık ve İslâmcılık anlayışının terk edilmesiyle ülkede, Türkçülük akımı ön plana çıkarıldı. Bu akımın öncülerinden Ziya Gökalp, çalışmalarıyla Türkçülük akımına toplumsal bir içerik kazandırmıştır.

Batıcılık

Batıcılık, II. Meşrutiyet Dönemi'nde bir düşünce akımı haline geldi. Bu görüş, devletin Batılılaşmasıyla kurtulabileceğini ve bunun için çeşitli alanlarda ıslahatlar yapılması gerektiğini savunmuştur.